

РОЗДІЛ 2. СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО
І МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИАНАЛІЗ ЕКСПОРТУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ
ПІДПРИЄМСТВАМИ ПРИЧОРНОМОРСЬКОГО РЕГІОНУANALYSIS OF AGRICULTURAL EXPORTS
BY ENTERPRISES OF THE BLACK SEA REGION

У статті розглянуто тенденції експорту сільськогосподарської продукції підприємствами Причорноморського регіону. Проаналізовано товарну структуру експорту сільськогосподарської продукції. Визначено залежність економіки Причорноморського регіону від показників відкритості, розвитку та збалансованості міжнародної торгівлі сільськогосподарською продукцією. Запропоновано шляхи підвищення експортного потенціалу аграрного сектору Причорноморського регіону. Зокрема, заходи щодо підвищення експортного потенціалу мають бути спрямовані на підвищення конкурентоспроможності підприємств, а саме показників якості продукції.

Ключові слова: зовнішньоекономічна діяльність, експорт, сільське господарство, сільськогосподарська продукція, Причорноморський регіон.

В статье рассмотрены тенденции экспорта сельскохозяйственной продукции предприятиями Причерноморского региона. Проанализирована товарная структура экспорта сельскохозяйственной продукции. Определена зависимость экономики Причерноморского региона от показателей открытости, развития и сбалансированности международной торговли сельскохо-

зяйственной продукцией. Предложены пути повышения экспортного потенциала аграрного сектора Причерноморского региона. В частности, меры по повышению экспортного потенциала должны быть направлены на повышение конкурентоспособности предприятий, а именно показателей качества продукции.

Ключевые слова: внешнеэкономическая деятельность, экспорт, сельское хозяйство, сельскохозяйственная продукция, Причерноморский регион.

The article covers the trends of the agricultural products exports of the Black Sea region enterprises. The agricultural products export commodity structure has been analyzed. The Black Sea region economy dependence on the openness, development and the balance of the international trade with the agricultural products has been detected. The ways for promotion of the agricultural sector's export potential of the Black sea region has been suggested. Specifically, the measures concerning the export potential advancement has to be directed at the enterprises competitiveness rise, in particular the improvement of the products quality indicators.

Key words: foreign economic activity, export, agriculture, agricultural products, the Black Sea region.

УДК 339.564-027.3(477.7)

Лаврів І.М.

к.е.н., ст. викладач кафедри міжнародних економічних відносин Львівський національний аграрний університет

Федів Р.Д.

асистент кафедри міжнародних економічних відносин Львівський національний аграрний університет

Постановка проблеми. В умовах глобалізації та інтернаціоналізації економіки міжнародна економічна діяльність є одним із головних чинників впливу на економічний розвиток держави. Ключовим елементом міжнародної економічної діяльності є зовнішньоекономічна діяльність суб'єктів господарської діяльності, яка проявляється у формі експорту-імпорту товарів і послуг. Піднесення рівня зовнішньоекономічної діяльності у сільськогосподарською підприємстві зумовлює розширення експортних можливостей як регіону, так і країни загалом, сприяє підвищенню рівня конкурентоспроможності агропродукції та іміджу українських аграріїв на світовому ринку. Водночас сьогодні недостатньо розроблені шляхи розвитку експортного потенціалу аграрного сектору та недосліджені передумови його формування, що зумовило актуальність дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням теоретичних основ здійснення експорту займалися науковці І.В. Амеліна, Т.Л. Попова, С.В. Владимиров [1]. Учені В.П. Андришин [2],

І.М. Волкова [3], В.В. Коломієць [9], В.В. Максимов [10], Т.В. Пепа [11], І.М. Суматохіна, Є.С. Завгородня, Н.М. Дук [12] займалися дослідженням практичних аспектів формування та використання експортного потенціалу, в тому числі дослідженням експорту сільськогосподарської продукції підприємствами України, однак дослідженням експорту сільськогосподарської продукції підприємствами Причорноморського регіону присвячено незначну кількість наукових праць. Саме тому ця тема є актуальною для дослідження.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз експорту сільськогосподарської продукції підприємствами Причорноморського регіону та визначення основних тенденцій розвитку їх експортного потенціалу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сільське господарство Причорноморського регіону залишається провідною та перспективною галуззю економіки регіону, що з року в рік продукує все більше продукції з одночасним збільшенням економічної ефективності від її виробництва.

Аграрії регіону мають великі потенційні можливості для збільшення обсягів виробництва агропродукції з метою повного задоволення попиту на внутрішньому ринку та виведення її на зовнішні ринки у вигляді експорту. Для того щоб реалізувати стратегію виходу на зовнішні ринки за одночасного задоволення внутрішніх потреб, необхідно не тільки навчитися сучасним передовим методам виробництва, а і впроваджувати сучасні методи управління виробництвом продукції, заготівлею, переробкою та зберіганням.

Щоб зрозуміти, яке місце посідає зовнішньоекономічна діяльність, зокрема експорт, в економічній діяльності Причорноморського регіону, проаналізуємо рейтинг областей за обсягом експорту (рис. 1).

Миколаївська та Одеська область посідають 6-те та 7-ме місця у рейтингу областей за обсягом експорту товарів, проте Херсонська область має практично найнижчі показники експорту серед областей України. Варто зазначити, що такий низький рівень експортної діяльності зумовлений незначною інтернаціоналізацією області. Зокрема, товаровиробники зосереджені на задоволення потреб внутрішнього ринку.

Експортна діяльність є важливою та невід'ємною складовою частиною господарської діяльності підприємства. Здійснення експортних операцій стає вагомим передумовою для розширення ринків збуту, збільшення обсягів виробництва та підвищення якості продукції, що дає змогу також створити сприятливе підґрунтя для зміцнення конкурентних позицій підприємства на внутрішньому

ринку. Сьогодні практично не існує жодної галузі, яка б не мала контактів із зовнішніми ринками. Найефективніша зовнішньоекономічна діяльність окремих підприємств є запорукою успішного прийняття країни-експортера країнами-конкурентами. Це зумовлює актуальність виявлення резервів зростання потенційних можливостей підприємств-експортерів для ефективного їх використання в боротьбі за конкурентоспроможну нішу на світовому ринку [2, с. 7].

У табл. 1 подано динаміку показників зовнішньої торгівлі товарами, щоб побачити стан розвитку зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД) регіону та визначити місце продукції аграрного сектору в експортно-імпортних операціях.

Експорт товарів із Причорноморського регіону протягом 2014-2016 рр. поступово знижувався. Зниження експорту товарів відбувалося у всіх трьох областях, однак найбільше зниження (на 31,5%) відбулося у Херсонській області. Імпорт товарів має загальнодержавну тенденцію до зниження, що пов'язано з нестабільністю національної валюти. Загалом імпорт товарів у Причорноморському регіоні впродовж досліджуваного періоду знизився на 32,7%, в основному через зниження імпорту товарів у Миколаївській області (на 49,6%), Херсонській області (на 9,8%), незважаючи на підвищення імпорту товарів у Одеській області (на 8,9%).

Експорт сільськогосподарської продукції (I-II групи товарів за УКТЗЕД) впродовж 2014-2016 рр. у регіоні збільшився на 5%, незважаючи на зниження експорту сільськогосподар-

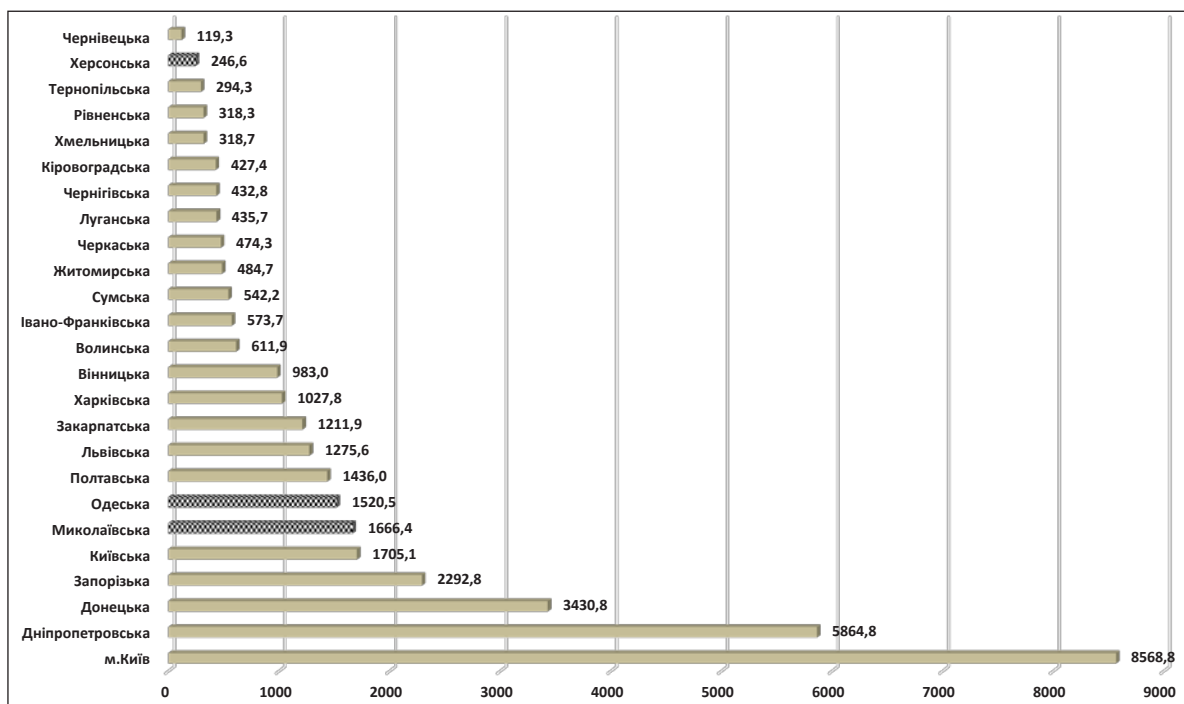

Рис. 1. Рейтинг регіонів України за обсягом експорту товарів, млн дол. США, 2016 р.*

*Джерело: розраховано авторами за даними Державної служби статистики [8]

Рис. 2. Топ-10 груп товарів у товарній структурі експорту Причорноморського регіону у 2016 р., %*

*Джерело: розраховано авторами за даними Головних управлінь статистики у Миколаївській, Одеській, Херсонській областях [4-6]

Таблиця 1

Динаміка показників зовнішньоторговельної діяльності суб'єктів господарської діяльності Причорноморського регіону, 2014-2016 рр.*

Область		Причорноморський регіон	Миколаївська область		Одеська область		Херсонська область	
Рік	Показник	млн дол США	млн дол США	% у регіоні	млн дол США	% у регіоні	млн дол США	% у регіоні
Показники зовнішньої торгівлі товарами, здійсненої всіма суб'єктами ЗЕД								
2014	Експорт	3977,6	1837,5	46,2	1780,1	44,8	360,0	9,0
	Імпорт	3123,7	629,6	20,2	2308,0	73,8	186,1	6,0
	Сальдо	853,9	1207,9	X	-527,9	X	173,9	X
2015	Експорт	3569,0	1603,1	44,9	1727,5	48,4	238,4	6,7
	Імпорт	1697,4	573,0	33,8	982,0	57,8	142,4	8,4
	Сальдо	1871,6	1030,1	X	745,5	X	96,0	X
2016	Експорт	3433,5	1666,4	48,5	1520,5	44,3	246,6	7,2
	Імпорт	2100,7	685,8	32,6	1247,0	59,4	167,9	8,0
	Сальдо	1332,8	980,6	X	273,5	X	78,7	X
2016 до 2014, %	Експорт	86,3	90,7	X	85,4	X	68,5	X
	Імпорт	67,3	108,9	X	54,0	X	90,2	X
	Сальдо	156,1	81,2	X	+801,4 п.	X	45,3	X
Показники зовнішньої торгівлі сільськогосподарською продукцією (I-II групи товарів за УКТЗЕД), здійсненої всіма суб'єктами ЗЕД								
2014	Експорт	1731,5	944,7	54,6	643,0	37,1	143,8	8,3
	Імпорт	383,7	36,2	9,4	338,6	88,3	8,9	2,3
	Сальдо	1347,8	908,5	X	304,4	X	134,9	X
2015	Експорт	1642,9	851,5	51,8	697,7	42,5	93,7	5,7
	Імпорт	175,0	16,9	9,7	152,6	87,2	5,5	3,1
	Сальдо	1467,9	834,6	X	545,1	X	88,2	X
2016	Експорт	1818,8	973,1	53,5	739,0	40,6	106,7	5,9
	Імпорт	179,1	27,9	15,6	144,8	80,8	6,4	3,6
	Сальдо	1639,7	945,2	X	594,2	X	100,3	X
2016 до 2014, %	Експорт	105,0	103,0	X	114,9	X	74,2	X
	Імпорт	46,7	77,1	X	42,8	X	71,9	X
	Сальдо	121,7	104,0	X	195,2	X	74,4	X

*Джерело: розраховано авторами за даними Головних управлінь статистики у Миколаївській, Одеській, Херсонській областях [4-6]

ської продукції у Херсонській області на 25,8%. Імпорт сільськогосподарської продукції в регіоні впродовж досліджуваного періоду суттєво зменшився (на 53,3%). Найбільше зменшення відбулося у Миколаївській області (на 57,2%).

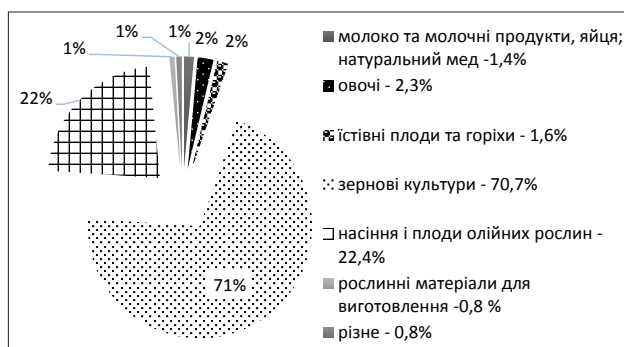
Продукти рослинного і тваринного походження займають вагомую частку в експорті товарів Причорноморського регіону (53,1%). Зокрема, продукти рослинного походження у структурі експорту посідають перше місце.

Сама структура експорту та імпорту будь-якої країни відображає передусім здатність галузей її народногосподарського комплексу до міжнародної співпраці та конкуренції. Українським підприємствам необхідно за короткі строки оптимізувати ресурси, призначені для сільськогосподарського виробництва, для підвищення їх конкурентоспроможності, завдяки чому можна було би здійснити прорив на світовий ринок. Саме таким чином відбувався економічний злет країн Південно-Східної Азії («азіатські тигри»). Особливу увагу слід звернути на експортне виробництво, від якого великою мірою залежить місце України в системі світового господарства [12, с. 318].

Товарна структура експорту є якісною характеристикою зовнішньої торгівлі, у результаті дослідження якої можна визначити основні категорії товарів, які сьогодні вже є експортоорієнтованими та які мають тенденції до виходу на зовнішній ринок у більших обсягах.

Найбільшу частку серед регіональних товарів сільськогосподарського походження на зовнішніх ринках займає продукція рослинництва (див. рис. 3). Основними експортними групами сільськогосподарських товарів є насіння і плоди олійних рослин (соняшник і ріпак) та зернові культури, які в сукупності зайняли 93,1% у 2016 р. в загальній структурі експорту. Цим двом групам товарів притаманний низький рівень доданої вартості, що значно знижує економічну ефективність експортних операцій.

Продукція тваринництва у 2016 р. зайняла лише близько 2% у загальній структурі експорту агропродукції.

Рис. 3. Структура експорту сільськогосподарської продукції підприємствами Причорноморського регіону за її видами у 2016 р., %*

*Джерело: розраховано авторами за даними Головних управлінь статистики у Миколаївській, Одеській, Херсонській областях [4-6]

Варто відзначити, що експорт сільськогосподарської продукції в регіоні в основному здійснюється посередницькими структурами. Незначна частка сільськогосподарських підприємств-суб'єктів ЗЕД у експорті аграрної продукції свідчить про те, що невелика кількість українських аграрних виробників здатні виробляти настільки значні обсяги продукції, щоб самостійно сформувати великі експортні партії, привабливі для імпортерів. Саме тому на ринку працюють посередники, основним завданням яких є об'єднати розрізнені види сільськогосподарської продукції від різних товаровиробників. З аналізу розподілу експортованої сільськогосподарської продукції очевидно, що міжнародний ринок вимагає кардинальної зміни підходу до формування стратегії розвитку аграрного сектору Причорноморського регіону та й України загалом.

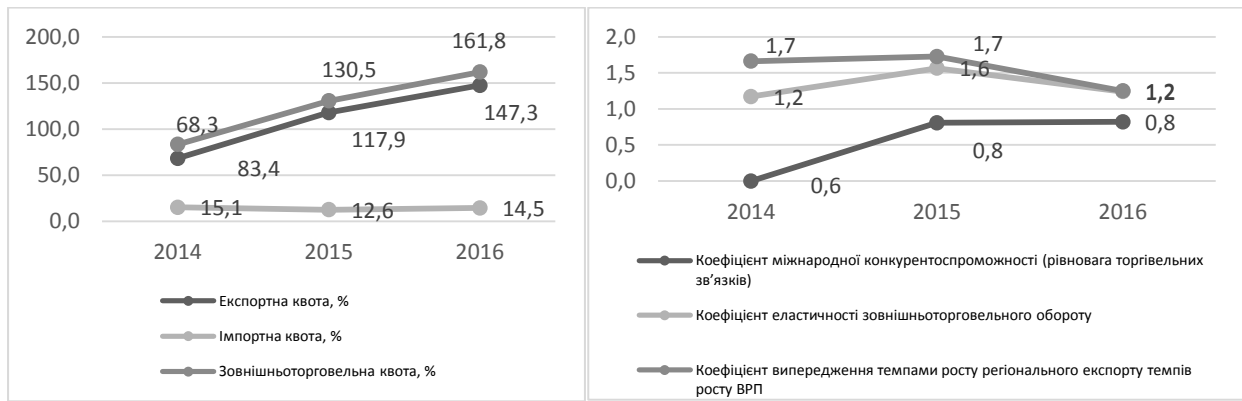
Як зазначено у чинній Стратегії розвитку сільського господарства України на 2015-2020 роки, висока залежність від обмеженої кількості експортних товарів (в основному сировинних) і партнерів робить Україну вразливою до несприятливих погодних умов, політичних подій та ринкової кон'юнктури і цін. Якщо потенціал України не розкрити найближчим часом, країна може втратити

Таблиця 2

Розрахунок показників відкритості, розвитку та збалансованості міжнародної торгівлі сільськогосподарською продукцією підприємств Причорноморського регіону, 2014-2016 рр.*

Показник	2014	2016	2016	2016 до 2014, +/-
Експортна квота, %	68,3	117,9	147,3	+79,0
Імпортна квота, %	15,1	12,6	14,5	-0,6
Зовнішньоторговельна квота, %	83,4	130,5	161,8	78,4
Коефіцієнт міжнародної конкурентоспроможності (рівновага торговельних зв'язків)	0,6	0,8	0,8	+0,2
Коефіцієнт еластичності зовнішньоторговельного обороту	1,2	1,6	1,2	+0,1
Коефіцієнт випередження темпами росту регіонального експорту темпів росту ВРП	1,7	1,7	1,2	-0,4

*Джерело: розраховано авторами за даними Головних управлінь статистики у Миколаївській, Одеській, Херсонській областях [4-6]

Рис. 4. Динаміка показників відкритості, розвитку та збалансованості міжнародної торгівлі сільськогосподарською продукцією підприємств Причорноморського регіону, 2014-2016 рр.*

*Джерело: розраховано авторами за даними Головних управлінь статистики у Миколаївській, Одеській, Херсонській областях [4-6]

чудову нагоду скористатися зростаючими світовими сільськогосподарськими ринками. Існує цілком реальна небезпека постійно втрачати експортні можливості, оскільки більш конкурентоспроможні, гнучкіші і здатні швидше адаптуватися конкуренти завоюють найбільш перспективними та цінними можливостями на світовому ринку [7, с. 5].

Важливими показниками у дослідженні експортного потенціалу є показники відкритості та ефективності міжнародної торгівлі. Погоджуючись із відомими науковцями [1, с. 262; 3, с. 156-157; 10, с. 15-16; 9, с. 85; 11, с. 14], до таких показників зараховуємо:

- експортну, імпорتنу, зовнішньоторговельну квоту;
- коефіцієнт міжнародної конкурентоспроможності (рівновага торговельних зв'язків);
- коефіцієнт еластичності зовнішньоторговельного обороту;
- коефіцієнт випередження темпами росту регіонального експорту темпів росту ВРП.

У табл. 2. подано розрахунок показників відкритості, розвитку та збалансованості міжнародної торгівлі сільськогосподарською продукцією.

Експортна квота показує, яка частка виробленої сільськогосподарської продукції реалізовується на світовому ринку, цей показник у динаміці за три роки значно зріс, що означає посилення ролі експорту в розвитку регіону. Зменшення імпорتنної квоти відбулося на 0,6 п., це свідчить про те, що економіка Причорноморського регіону послаблює свою залежність від імпорту. Зовнішньоторговельна квота також відображає відкритість галузі сільського господарства для світової економіки та водночас її залежність від кон'юнктури зовнішнього ринку. У цьому разі цей показник є досить значущим.

Як бачимо з рис. 4, всі показники відкритості є взаємозалежними.

Коефіцієнт міжнародної конкурентоспроможності розраховується з метою відображення експортоорієнтованості галузі. Його значення коливалося впродовж досліджуваного періоду, однак із 2015 р. спостерігається позитивна тенденція, що засвідчує зростання експортоорієнтованості галузі сільського господарства Причорноморського регіону.

Коефіцієнт еластичності зовнішньоторговельного обороту є прямо пропорційним до інших коефіцієнтів ефективності та еластичності, адже відображає співвідношення індексів зовнішньоторговельного обороту та валового регіонального продукту. Цей показник є вищим за 1, що засвідчує еластичність зовнішньої торгівлі і залежність від ринкових умов.

Аналізуючи коефіцієнт випередження темпами росту регіонального експорту темпів росту валового регіонального продукту, бачимо, що експорт сільськогосподарської продукції зростає значно більшими темпами, ніж валовий продукт цієї галузі, тому зазначимо те, що експортні можливості залежать не лише від виробництва продукції всередині галузі, а й від низки інших факторів.

Висновки з проведеного дослідження. У результаті проведеного дослідження експорту сільськогосподарської продукції підприємств Причорноморського регіону можна стверджувати, що підприємства регіону мають потенціал для розвитку експортоорієнтованої діяльності галузі рослинництва, оскільки за цією групою повністю забезпечені потреби внутрішнього ринку. Експорт продукції тваринництва є незначним, а також обмеженими є можливості щодо його нарощування, позаяк в основному виробництво продукції тваринництва здійснюється в господарствах населення. Заходи щодо підвищення експортного потенціалу мають бути спрямовані на підвищення конкурентоспроможності підприємств, зокрема показників якості продукції.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Амеліна І.В., Попова Т.Л., Владимиров С.В. Міжнародні економічні відносини: навч. посіб. Київ: Центр навч. літератури, 2013. 256 с.
2. Андришин В.П. Розвиток експортної діяльності деревообробних підприємств: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами». Івано-Франківськ, 2016. 22 с.
3. Волкова І.М. Формування експортного потенціалу молокопродуктового підкомплексу АПК: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами». Житомир, 2007. 20 с.
4. Дані Головного управління статистики у Миколаївській області про товарну та географічну структуру експорту сільськогосподарської продукції. URL: <http://www.mk.ukrstat.gov.ua/>.
5. Дані Головного управління статистики у Одеській області про товарну та географічну структуру експорту сільськогосподарської продукції. URL: <http://www.od.ukrstat.gov.ua/>.
6. Дані Головного управління статистики у Херсонській області про товарну та географічну структуру експорту сільськогосподарської продукції. URL: <http://www.ks.ukrstat.gov.ua/>.
7. Єдина комплексна стратегія розвитку сільського господарства та сільських територій на 2015-2020 роки. URL: <http://minagro.gov.ua/node/16025>.
8. Зовнішня торгівля України товарами та послугами у 2016 році: статистичний збірник. Київ: Державна служба статистики, 2017. 146 с.
9. Коломієць В.В. Передумови дослідження експортного потенціалу регіону. Зб. наук. пр. Черкаського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки. Черкаси: ЧДТУ. 2003. Вип. 8. С. 69-77.
10. Максимов В.В. Методологія оцінки та забезпечення ефективного використання економічного потенціалу регіону: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.10.01 «Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка». Донецьк: СХУ, 2002. 20 с.
11. Пєпа Т.В. Експортний потенціал харчової промисловості: потужність та рівень використання. Економіка промисловості України: збірник наук. праць / НАН України; Рада по вивченню продуктивних сил України. Київ, 2000. С. 42-43.
12. Суматохіна І.М., Завгородня Є.С., Дук Н.М. Географічний аналіз та картографування структурних змін експорту-імпорту товарів в Україні. URL: <http://journals.urau.ua/index.php/2409-3173/article/view/50696/46627>.

**ЕКСПОРТООРІЄНТОВАНА МОДЕЛЬ РОЗВИТКУ
ОРГАНІЧНОГО АГРОПРОДОВОЛЬЧОГО РИНКУ УКРАЇНИ
THE EXPORT-ORIENTED DEVELOPMENT MODEL
OF THE ORGANIC AGRO-FOOD MARKET OF UKRAINE**

У статті досліджено сучасний стан розвитку українського органічного агропродовольчого ринку. Встановлено причини експортної орієнтації органічного агропродовольчого сектору України. Висвітлено географічну та товарну структуру органічного агропродовольчого експорту. Розглянуто двосторонні проекти розвитку органічного агропродовольчого виробництва. Визначено специфіку споживчого органічного агропродовольчого ринку України.

Ключові слова: органічний агропродовольчий ринок, експорт, кон'юнктура, двостороння співпраця, споживчий ринок, канали збуту.

В статье исследовано современное состояние развития украинского органического агропродовольственного рынка. Установлены причины экспортной ориентации органического агропродовольственного сектора Украины. Отражено географическую и товарную структуру органического

агропродовольственного экспорта. Рассмотрены двухсторонние проекты развития органического агропродовольственного производства. Определена специфика потребительского органического агропродовольственного рынка Украины.

Ключевые слова: органический агропродовольственный рынок, экспорт, конъюнктура, двустороннее сотрудничество, потребительский рынок, каналы сбыта.

In the article the current state of development of the Ukrainian organic food market is investigated. The reasons of the export orientation of the Ukrainian organic sector are determined. The geographic and commodity structure of organic food export are reflected. Bilateral projects of development of organic food production are considered. The particularities of the consumer organic food market of Ukraine are determined.

Key words: organic food market, exports, conjuncture, bilateral cooperation, consumer market, distribution channels.

УДК 338.439.22:339.564(477)

Овчаренко А.С.

аспірант кафедри міжнародної торгівлі і маркетингу
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

Постановка проблеми. Органічне виробництво агропродовольчої продукції є невід'ємною частиною «зеленої інноваційної економіки» та сталого розвитку, що сприяє забезпеченню продовольчої безпеки, створенню додаткових

робочих місць, активній практиці «зеленого підприємництва», створює привабливі умови для інвестування в національну економіку та є механізмом отримання конкурентних переваг на глобальному органічному агропродовольчому ринку.